

66
S 96

Sultonova L.S., Qalandarova F.A.

**MAHALLIY DAVLAT
HOKIMIYATI VA FUQAROLARNING
O'ZINI-O'ZI BOSHQARISH
INSTITUTLARINI
DEMOKRATLASHUVI**

Buxoro -2021

4

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LLIM VAZIRLIGI
BUXORO MUXANDISLIK TEXNOLOGIYA INSTITUTI**

Sultonova L.S., Qalandarova F.A.

**“MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI VA
FUQAROLARNING O'ZINI-O'ZI BOSHQARISH
INSTITUTLARINI DEMOKRATLASHUVI”**

(«Fuqarolik jamiyati» fanidan o'quv qo'llanma)

Buxoro -2021

O'quv qo'llanmada "Fuqarolik jamiyati" fanidan mazkur mavzuni o'tishning ta'lim texnologiyalari, ularning mazmuni, ma'ruza matni, mavzuga oid savollar, talabalarning bilimini mustahkamlash va sinashga doir interfaol usullar, test topshiriqlari o'z aksini topgan.

O'quv qo'llanma oliy ta'lim muassasalari o'qituvchi va talabalari uchun mo'ljallangan.

Tuzuvchilar

L.S. Sultonova - Buxoro muxandislik texnologiya instituti

"Ijtimoiy fanlar" kafedrası katta o'qituvchisi

F.A. Qalandarova - Buxoro muxandislik texnologiya instituti

"Ijtimoiy fanlar" kafedrası assistenti

Taqrizchilar:

Bobojonova F. - Buxoro davlat universiteti dotsenti, t.f.n.

Mirzaqulov B.T. - Buxoro muhandislik texnologiya instituti "Ijtimoiy fanlar" kafedrası dotsenti, t.f.n.

Muharrir:

Bafoev F.M.- Buxoro muhandislik texnologiya instituti "Ijtimoiy fanlar" kafedrası dotsenti, s.f.n.

O'quv qo'llanma Buxoro muxandislik instituti "Ijtimoiy fanlar" kafedrasining 2021 yil, № 7 sonli, 2 mart 2021 yil majlis yig'ilishi bayonnomasi, BMTI uslubiy kengashi tomonidan tasdiklanib chop etishga Tavsiya etilgan. № 5 sonli majlis bayoni, 5 mart 2021 yil

KIRISH

O'zbekiston mustaqillika erishgan daslabki kunlardan oq, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor munosabatlariga asoslangan huquqiy-demokratik davlat va adolatli fuqarolik jamiyati qurishni o'z oldiga maqsad qilib oldi. Bu borada esa, ko'plab islohotlar amalga oshirilib, ushbu amalga oshirilayotgan islohotlar fuqarolarning farovonligi va manfaatlariga xizmat qilishi lozimligi asosiy maqsad qilib olindi. Jumladan, huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini qurishning qonuniy asoslari ishlab chiqilib, eng avvalo, o'zining qadimiy tarixiga ega bo'lgan mahalla institutining nufuzi va rolini oshirishga e'tibor qaratildi. Binobarin, fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish fuqarolik jamiyati qurilishining eng asosiy shartidir. Shu nuqtai-nazardan mamlakatimizda mustaqillik yillarida birinchi Prezidentimiz Islom Karimov rahnamoligida o'zini o'zi boshqarish organlarini isloh etish, ularning jamiyat hayotidagi o'rni va rolini oshirishga katta ahamiyat berib kelindi.

Shuni ta'kidlash joizki, Prezident Shavkat Mirziyoev 2017 yil 3 fevral kuni "Mahalla institutini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonni imzoladi. Farmonda mahalla institutini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida jamiyatda o'zaro hurmat, mehr-oqibat va hamjihatlik muhitini shakllantirishda, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni asrab-avaylash hamda rivojlantirishda mahallalarning ahamiyati va nufuzini yanada oshirish belgilandi. Shuningdek, yoshlarni ma'naviy boy va jismonan sog'lom etib tarbiyalash, ularning bandligini ta'minlash, yosh avlodni mafkuraviy tahdidlardan himoya qilish, aholining ehtiyojmand qatlamlarini, keksa avlod vakillarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash borasida fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining davlat va nodavlat tashkilotlari bilan o'zaro hamkorligini mustahkamlash qayd etildi. Bundan tashqari, jamoat tartibi va xavfsizligini ta'minlashda, huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olishda, fuqarolarda qonunga hurmat hissini kuchaytirishda mahallalarning bevosita ishtirokini kengaytirish ko'rsatib o'tildi. Farmon bilan kengashlar faoliyatini yanada takomillashtirish hamda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarini qo'llab-quvvatlash borasida juda kuplab tadbirlarni amalga oshirishni nazarda tutadigan Kompleks chora-tadbirlar dasturi ham tasdiqlandi.

2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar Strategiyasining 1-

ustuvor yo'nalishi "Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari" deb nomlanib, Jamoatchilik boshqaruvi tizimini takomillashtirish bo'yicha belgilab berilgan vazifalar ichida xalk bilan samarali muloqot mexanizmlarini joriy qilish; jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning zamonaviy shakllarini rivojlantirish; fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish, ularning ijtimoiy va siyosiy faolligini oshirish, mahalla institutining jamiyat boshqaruvidagi o'rni va faoliyatining samaradorligini oshirish kabilarga e'tibor qaratilishi mavzuning dolzarbligini yana bir karra tasdiqlaydi.

Tadqiq etilayotgan mavzuning dolzarbligi shundaki:

birinchidan, bugungi kunda O'zbekistonda mahalliy davlat hokimiyati, o'zini o'zi boshqarish organlari sohasida amalga oshirilgan islohotlar jarayonini tadqiq etish, xolisona baho berish bilan bog'liq;

ikkinchidan, mamlakatimizda o'zini o'zi boshqarish organlarining tarixiy ildizlari, rivojlanishi, fuqarolik jamiyati qurilishida tutgan o'rni va rolini keng o'rganish, tadqiq qilish, bu sohada amalga oshirilgan ishlarni yanada jadallashtirish bilan bog'liq;

uchinchidan, fuqarolik jamiyatini shakllantirishda o'zini o'zi boshqarish organlarining o'rnini va rolini yanada chuqurroq o'rganishga qaratilgan xulosa, taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqishga bo'lgan ehtiyoj bilan belgilanadi. Shuni ta'kidlash joizki, "Mahalliy davlat hokimiyati va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish institutlarini demokratlashtirish" mavzusi "O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti" fani tarkibida o'rganilib, talaba yoshlarda fuqarolik jamiyati institutlari xususidagi bilimlarini kengaytirish va mustahkamlashda o'rni kattadir. Shuningdek, hozirgi kun talabi asosida talaba yoshlarda bilim berish, ularning mustaqil dunyoqarashini yuksaltirish, fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlashda har bir pedagog o'qituvchi o'zining kasbiy mahoratini yuksaltirgan holda, ma'ruza va amaliy mashg'ulot darslarini samarali tashkil qilishi maqsadga muvofiqdir. Birinchi navbatda, mazkur mavzu doirasidagi adabiyotlar tahlilidan talab darajasida xabardor bo'lishi lozim. Ma'lumki, hozirgi davr ijtimoiy fanlarining dolzarb muammolari bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar fuqarolik jamiyati va uning asosiy instituti bo'lgan o'zini o'zi boshqarish organlari mavzusini chetlab o'tishi mumkin emas. Jamiyat hayoti uchun o'ta ahamiyatli bo'lgan mazkur institutning mazmun-mohiyatini tadqiq etish huquqshunos, siyosatshunos, sotsiolog, faylasuf olimlarning diqqat markazida bo'lgan. Dunyoning qator rivojlangan mamlakatlarida, shuningdek, rivojlanayotgan mamlakatlarida,

jumladan, O'zbekiston Respublikasida yangi, adolatli demokratik jamiyat qurish bosh maqsad qilib belgilangach, ushbu masalani ilmiy o'rganishga bo'lgan qiziqish yanada kuchaydi. Ushbu mavzu bilan bog'liq ayrim nazariy va amaliy muammolar o'zbek huquqshunos olimlaridan Sh.I.Jalilov, Z.Islomov, A.Saidov, K.Komilov, M.Suvonqulov, S.Sultonov, A.To'laganov, E.Xalilov, G. Malikova, G.Ismailova, Z.Reymova, tarixchi olimlardan G.Umarova R.T.Shamsuddinov, A.Isg'oqov lar siyosatshunos olimlardan R.Jumaev , M.Qirg'izboev, K.Yunusov, M.Yunusova T.Ortiqov sotsiolog olim A.Xolbekov va boshqalar tomonidan tadqiq etilgan.

Yuqorida nomlari qayd qilib o'tilgan olimlarning ilmiy ishlariga yuqori baho bergan holda, shu narsani alohida ta'kidlash joizki, ular O'zbekistonda o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatining huquqiy asoslarini o'rganganlar. Mazkur uslubiy qo'llanmada ushbu mavzuni ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida o'tishning ustuvor yo'nalishlari o'z aksini topgan.

MAVZU MATNI

“Mahalliy davlat hokimiyati va fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish institutlarini demokratlashtirish”

REJA:

1. O'zbekistonda demokratik jamiyat qurishda mahalliy davlat hokimiyati va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining o'rnini.
2. Mahalliy davlat hokimiyatining asoslari. Mamlakatimizda mahalliy o'zini-o'zi boshqarishning shakllari.
3. Mahalla – fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organi sifatida.
4. O'zbekistonda demokratik tamoyillar asosidagi o'zini-o'zi boshqarish tizimining rivojlanishi va takomillashtirib borishi.
5. Kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etish asosiy maqsadimiz.

Tayanch so'zlar: o'zini o'zi boshqarish, fuqarolar yig'ini, mahalla, mahalliy hokimiyat, hokim, deputat, xalq deputatlari mahalliy Kengashlari, nomarkazlashtirish.

Mahalliy davlat hokimiyati organlari - joylardagi davlat boshqaruv idoralari bo'lib, ular mahalliy ahamiyatga molik hamma masalalarni o'z vakolatlari doirasida o'zlari hal etadilar, umumdavlat manfaatlarini shu hududda yashab turgan fuqarolarning manfaatlarini bilan uyg'unlashtiradilar, yagona davlat hokimiyati organlarining tarkibiy bo'g'ini sifatida yuqori davlat organlari qarorlarining amalga oshirilishini ta'minlaydilar. O'zbekiston mustaqillikka erishgach, uzoq tarixiy tajribaga, milliy an'analarga tayangan holda, ilg'or mamlakatlar tajribasidagi ijobiy tomonlarni o'rganib, o'z davlat idoralarini tubdan qayta isloh qildi. Mahalliy davlat hokimiyati organlari tizimini yaratdi. Mahalliy hokimiyat tizimini shakllantirish sohasida bir qator qonun va rasmiy hujjatlar qabul qilindi. Ular orasida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (1992 yil, 8 dek.), "Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida"gi qonun (1993 yil, 2 sentabr), "Xalq deputatlari viloyat, tuman, shahar kengashlariga saylovlar to'g'risida"gi qonun (1994 yil, 5 may) kabilar mu-him o'rin egallaydi. O'zR Konstitutsiyasining 20-bobida "Mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyati"ning konstitutsiyaviy huquqiy asoslari o'z aksini topgan (99—104-moddalar). Mazkur moddalarda Mahalliy davlat hokimiyati organlari tizimi, mavqei, vazifalari, tuzilish tartibi konstitutsiyaviy darajada mustahkamlab qo'yilgan. Konstitutsiya mahalliy vakillik organlarining 2 bo'g'inli tizimi (ya'ni, tuman, shahar xalq deputatlari kengashlari - quyi bo'g'in; viloyatlar va Toshkent shahri xalq deputatlari kengashlari -

yuqori bo'g'in)ni mustahkamladi va bu mahalliy davlat hokimiyati to'g'risidagi Qonunda o'z ifodasini topdi. Mahalliy davlat hokimiyati organlari: qonuniylikni, huquqiy tartibotni va fuqarolarning xavfsizligini ta'minlash, hududlarni iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlantirish; mahalliy byudjetni shakllantirish va uni ijro etish, mahalliy soliqlar, yig'imlar belgilash, byudjetdan tashqari jamg'armalarni hosil qilish; mahalliy kommunal xo'jalikka rahbarlik qilish; atrof-muhitni muhofaza qilish; fuqarolik holati aktlarini qayd etishni ta'minlash; normativ hujjatlarni qabul qilish hamda O'zR Konstitutsiyasi va qonunlariga zid kelmaydigan boshqa vakolatlarni amalga oshiradi. Mahalliy davlat hokimiyati organlari O'zR qonunlari, Prezident farmonlarini, davlat hokimiyati yuqori organlarining qarorlarini amalga oshiradi, xalq deputatlari quyi kengashlari faoliyatiga rahbarlik qiladi, respublika va mahalliy hokimiyatga molik masalalarni muhokama qilishda qatnashadi.

Mahalliy davlat hokimiyati organlari 2 ga bo'linadi: mahalliy vakillik organlari va mahalliy ijroiya organlari. Mahalliy vakillik organlari o'z faoliyatini kollegiallik asosida olib boradi. Mahalliy kengash ishining asosiy tashkiliy-huquqiy shakli sessiya hisoblanadi. Mahalliy vakillik organlarining hamma bo'g'inlari saylov yo'li bilan tashkil qilinadi. Qonun vakillik organlariga har tomonlama bilimga, tajribaga ega, keng, mustaqil fikrlovchi shaxslarning saylanishini va bu organlar ishchan bo'lishini nazarda tutadi. Mahalliy ijroiya organlari - hokimiyatlarga viloyat, tuman va shahar hokimlari boshchilik qiladi va u yakkaboshchilik printsipli asosida ish olib boradi. Hokimiyatlar boshqarmalar, bo'limlar va bo'linmalardan iborat bo'lib, ularning tuzilishi, tashkil etilishi va faoliyati O'zRning Vazirlar Mahkamasi tasdiqlaydigan tegishli nizomlar bilan belgilanadi. Viloyatlar va Toshkent shahri ijroiya hokimiyati organlarining tuzilishi va shtatlari hokim tomonidan O'zR Vazirlar Mahkamasi bilan kelishilgan holda, tegishli xalq deputatlari kengashi tasdiqlagan byudjet doirasida belgilanadi va o'zgartiriladi. Tuman, shahar ijroiya hokimiyati organlari va Qoraqalpog'iston Respublikasi ijroiya hokimiyati organlari tuzilishi va shtatlari tarkibi Mahalliy davlat hokimiyati organlari to'g'risidagi qonun bilan tartibga solinadi. Xalq deputatlari kengashlari va hokim munosabatlarini tartibga soluvchi huquqiy hujjatlarga asosan hududdagi muhim masalalar, muammolarni hal qilishda maslahatlashish uchun hokimlar huzurida maslahat kengashi tuzildi. Lekin bunday maslahat kengashlari tuzilishi hokimning faoliyatidagi yakkaboshchilik prinsipiga putur yetkazmaydi. Ijroiya hokimiyati bo'linmalari rahbarlari davlat

boshqaruvining yuqori organlari bilan kelishilgan holda va hokimning taqdimiga binoan, tegishli xalq deputatlari kengashlari sessiyalarida lavozimiga tayinlanadi va lavozimidan ozod etiladi. Mahalliy vakillik organlari va hokimlar qabul qiladigan hujjatlar konstitutsiya va qonunlarga zid bo'lmashligi lozim. Hokim tomonidan qabul qilingan hujjatlar ustidan fuqarolar, jamoat birlashmalari, korxonalar, muassasalar va tashkilotlar sudga shikoyat qilishlari mumkin.

Fuqarolik jamiyati institutlari tizimida o'zini o'zi boshqarish organlari (mahalla)ning o'rnini beqiyosdir. Davlatimizning birinchi rahbari Islom Karimov ta'kidlaganidek, "...o'zini o'zi boshqarish organlari - bizning kelajagimiz. Fuqarolik jamiyatini qurmoqchi ekanmiz, uning asoslarini tashkil etuvchi poydevor mana shu organlar bo'ladi. Biz bugun ana shu asoslarni qurishni boshladik". Ko'pchilik mamlakatlardan farqli o'laroq, mahalla instituti yurtimizda ming yillar davomida sinalgan va chuqur ildiz otgan, aholini birlashtirib turadigan ijtimoiy hodisa sifatida rivojlanib kelmoqda. Ayniqsa, uning hozirgi bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitida xalqimizning urf-odatlari, an'analari va qadriyatlarini saqlab qolish, ularni jipslashtirish kafolati sifatida maydonga chiqayotganligini yaqqol ko'rib turibmiz.

"Mahalla" atamasi arabcha bo'lib, "o'rin-joy" degan ma'noni anglatgan. U turli mintaqalarda maholot (joy), guzar, jamoa, elat, elod nomlarida atalib kelingan. Adabiyotlarda mahallalarning ko'p ming yillik tarixiga ega ekanligi haqida ma'lumotlar uchraydi. Masalan, Narshaxiy o'zining "Buxoro tarixi" asarida Buxoroda bundan 1100 yil ilgari bir qancha Mahallalar bo'lganligini qayt etib o'tgan. Alisher Navoiy o'zining "Hayrat ul-abror" asarida mahallani "mahalla - shahar ichidagi shaharcha" dir, deb ta'riflaydi. Hirot shahri "yuz shaharcha"lardan, ya'ni mahallalardan tashkil topgan ekanligini aytib o'tadi. Mahallalar ayniqsa, Amir Temur davrida ravnaq topgan. Mahallalar fuqarolarning kasb-kori asosida shakllangan va shunga qarab nomlangan. Masalan, zargarlik, misgarlik, ko'pchilik, pichoqchilik, qoshiqchilik, temirchi, egarchi, taqachi singari turli nomlar bilan nomlangan. O'z navbatida, mahalla qadimdan mahalliy hokimiyatning o'ziga xos bir shakli, ko'rinishi tarzida faoliyat ko'rsatgan. Mahallani boshqarish jamoatchilik asosida olib borilib, o'zining yozilmagan ichki tartib-qoidalariga ega bo'lib, u hamma uchun birdek qonuniy xisoblangan. Mahalla kichik ma'muriy hudud bo'lishi bilan birga, turmush tarzi, qadriyatlar, an'analar, urf-odatlar umumiyliги bilan bog'langan kishilar jamoasi birligidir. Tarixning turli bosqichlarida

davrlar, tuzumlar o'zgarishiga qarab, mahallaning vazifalari ham o'zgarib turgan. O'zbekistonda fuqarolar o'zini o'zi boshqaruvini amalga oshirishda mahalla o'rnak bo'ladi. Mahalla o'zbeklarning tarixan shakllangan jamiyat taraqqiyotini yuksaltirish uchun yagona maqsad bilan yashab, faoliyat ko'rsatish makoniga aylangan. U o'zbek xalqining turmush tarzi, ruhiyati, ijtimoiy hayotining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiruvchi, milliy an'analarini, urf-odatlarini, axloqiy-ma'naviy qadriyatlarini avloddan-avlodga yetkazuvchi muqaddas maskan bo'lib kelgan. Mahalla insonlarning millati, yoshi, jinsi, dini, irqi, tili, e'tiqodi, ijtimoiy kelib chiqishi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, ularni ezgulik yo'lida jipslashtiruvchi va birlashtiruvchi katta va muqaddas oila hisoblanadi. Mahalla sharqona an'analar, urf-odatlar va marosimlarni jamoada amalga oshirib, avloddan-avlodga yetkazib kelmoqda. Mahalla faollari an'anaviy, oilaviy to'ylar, bayramlar, motam marosimlarini o'tkazish bilan bog'liq tashkiliy ishlarni amalga oshirishda bosh-qosh bo'lishadi. Mahallada o'tayottan har bir tantana yoki marosim uchun mahalla ahlining katta-yu kichigi birday mas'uldir. Chunki mahallaning barcha a'zosi yagona, teng huquqli va mustahkam bitta oila hisoblanadi. Mahallada kelajak avlodimiz tarbiya topadi. Bu yerda o'sayotgan har bir yigit-qizning axloq-odobi uchun butun mahalla ahli mas'uldir. Shuning uchun ham "Bir bolaga yetti qo'shni ota-ona", "Bir bola tarbiyasi uchun yetti mahalla ota-ona" kabi naqlar bejiz paydo bo'lmagan. Yoshlarning har bir xatti-harakati barchaning diqqat-markazida bo'ladi. Mahalladoshlarning har bir yosh taqdiriga javobgarligi, ularni nazorat qilishi – barkamol insonni tarbiyalab yetishtirishning negizidir. Mahalladan yurtga taniqli insonlar yetishib chiqsa, butun mahalla ahli, ularning avlod-ajdodlari g'ururlanadilar.

Mahalla tuzilmasi va funktsiyasi vaziyatga qarab o'zgarib turgan, ammo u o'zini o'zi boshqarish tamoyilini saqlab qolgan, o'z hududida istiqomat qiluvchi kishilar o'rtasida ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni muvofiqlashtirib turgan. Mustaqillik yillarida mahallalar jamiyatning moddiy-ma'naviy asoslarini yaratish tayanchiga aylanib, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy-siyosiy masalalarni hal etib, fuqarolar yig'inida demokratiya tamoyillarini shakllantirish, inson omilini qadrlash makoni sifatida tiklanmoqda. Mahalla, umuman, mahalliy o'zini o'zi boshqarish organalarining fuqarolik jamiyatidagi roli ularning muayyan hududdagi aholinini birlashtirishi, uni yagona jamoaga aylanishi va faoliyat ko'rsatishiga xizmat qilishidadir. Bugungi kundagi zamonaviy tadqiqotlarda munitsipal tuzilmaning aholisi – "hududiy ommaviy

jamoat”, “hududiy jamoa”, “mahalliy hamjamiyat” tushunchalari bilan belgilanadi. Hozirgi kunda har bir fuqarolar yig'inidagi shtat lavozimida fuqarolar yig'ini raisi, diniy ma'rifat va ma'naviy-ahloqiy tarbiya masalalari bo'yicha maslahatchi, ma'sul kotib va “Mahalla posboni” jamoat tuzilmasi rahbari – jami 40 mingga yaqin kishi faoliyat ko'rsatmoqda. Undan tashqari, fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatida jamoatchilik asosida fuqarolar yig'inining obro'li va hurmatga sazovor a'zolari o'rtasidan saylangan maslahatchilar faoliyat yuritadi, ular faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'yicha saylangan komissiyalarga rahbarlik qiladi. Ularning soni 100 ming kishiga yaqin. O'zbekistonda o'zini o'zi boshqarish organlarini qo'lab quvvatlashda Respublika “Mahalla” xayriya jamoat fondining roli katta. Respublika “Mahalla” xayriya jamoat fondi 1992 yilda tashkil etilgan bo'lib, fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarini mustahkamlashda, ularning qonunchilikda belgilangan huquq va vakolatlarini samarali tatbiq etishda, jamoatchilik nazoratini amalga oshirishdagi o'rnini yuksaltirishga ko'maklashadigan yetakchi jamoat tashkiloti hisoblanadi. Ushbu jamoat fondi fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo'yicha Respublika kengashi ishchi organi maqomiga ega. O'z navbatida, “Mahalla” xayriya jamoat fondining hududiy bo'linmalari maqomiga ko'ra, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo'yicha hududiy kengashlar ishchi organlari hisoblanadi.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari xodimlari faoliyati mamlakat aholisi tomonidan keng miqyosda qo'llab-quvvatlanishga va Hukumatning yuksak e'tirofiga sazovor bo'lmoqda. 2010-2013 yillar davomida fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining 150 nafarga yaqin xodimi turli davlat mukofotlariga sazovor bo'lgan. 2014 yilda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari 27 nafar xodimi davlat mukofotlari bilan taqdirlandi. 2014 yil 21 dekabrda bo'lib o'tgan saylovlarda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining 692 nafar xodimlari xalq deputatlari tuman va shahar Kengashlari deputatligiga, 29 nafari viloyat Kengashi deputatligiga va 3 nafari Oliy Majlis Senati a'zolariga saylanganlar. Bu fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarida bugungi kunda hurmat va ehtiromga loyiq insonlar faoliyat yuritishatganini ko'rsatadi.

Fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining mustaqilligi ularning mahalliy hokimiyat organlari bilan munosabatlarida aks etadi. O'zbekiston Respublikasining “Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish

organlari to'g'risida"gi Qonunining 3-moddasiga muvofiq, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarishi fuqarolarning mahalliy ahamiyatga molik masalalarni o'z manfaatlaridan, rivojlanishning tarixiy xususiyatlaridan, shuningdek milliy va ma'naviy qadriyatlardan, mahalliy urf-odatlar va an'analardan kelib chiqqan holda, hal qilish borasidagi O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari bilan kafolatlanadigan mustaqil faoliyatidir. Mazkur Qonun 8-moddasining ikkinchi qismida esa, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari davlat hokimiyati organlari tizimiga kirmaydi va qonun bilan berilgan o'z vakolatlarini tegishli hudud doirasida amalga oshirishi mustahkamlangan.

"Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida"gi Qonunning 4-moddasida mahalliy davlat hokimiyati va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining o'zaro munosabatlari belgilangan. Mazkur moddaga muvofiq, xalq deputatlari viloyat, tuman, shahar Kengashi va viloyat, tuman, shahar hokimi tegishli hududda o'zini o'zi boshqarishni rivojlantirishga ko'maklashishlari, o'zini o'zi boshqarish organlarining faoliyatini yo'naltirib turishlari belgilangan. Ushbu Qonunning 1-moddasida esa, Xalq deputatlari Kengashi va hokim davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari bilan fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari o'rtasidagi aloqalarni, aholini viloyat, tuman va shaharni boshqarishga jalb etishni ta'minlashi belgilangan. Mahalliy davlat hokimiyati va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari turli masalalar yuzasidan o'zaro munosabatlarga kirishadilar. Ushbu munosabatlar fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarini qo'llab-quvvatlash, mahalliy boshqaruvdagi ishtirokini ta'minlash, shuningdek mahalliy hokimiyat organlarini o'zini o'zi boshqarishni yo'naltirishdan iboratligi ayon bo'ldi.

"Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi Qonunning 7-moddasiga muvofiq, davlat organlari fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini amalga oshirishi uchun zarur sharoit yaratadi, qonun hujjatlari bilan berilgan vakolatlarni amalga oshirishda ularga ko'maklashadi. Ushbu moddaga binoan, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, xususan hukumat va parlament boshqa davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatiga aralashmasligini ta'minlaydilar. Bunday faoliyat qonunlar va boshqa qonun hujjatlarida, dasturlarda tegishli me'yorlarni hamda choralarni belgilash, ularning ijrosini ta'minlashdan iborat.

2013 yilning oktyabrida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari xodimlarining malakasini oshirish bo'yicha o'quv kursini tashkil etish to'g'risida»gi qarori amaliy choralardan biri bo'ldi. Ushbu qarorga muvofiq, har bir hududda tashkil qilingan fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlari xodimlarining malakasini oshirish bo'yicha o'quv kurslari o'zini o'zi boshqarishni rivojlantirish, bu borada mavjud muammolarni hal etishga katta ko'mak bo'ldi. 2014 yil mobaynida ushbu o'quv kurslarida, jami o'zini o'zi boshqarish organlari xodimlarining 35% ni tashkil etuvchi 13 ming 983 nafar xodimlar malaka oshirib, o'quv kurslarining sertifikatlarini qo'lga kiritishdi.

Ma'lumki, mustaqillikka erishilishi bilan O'zbekistonda mahalla institutiga mustahkam huquqiy poydevor yaratishning faol jarayoni boshlandi. Birinchi huquqiy hujjat O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi bo'ldi, uning 105-moddasida quyidagicha belgilab qo'yilgan: "Shaharcha, qishloq va ovullarda, shuningdek ular tarkibidagi mahallalarda hamda shaharlardagi mahallalarda fuqarolarning yig'inlari o'zini o'zi boshqarish organlari bo'lib, ular ikki yarim yil muddatga raisni (oqsoqolni) va uning maslahatchilarini saylaydi". Konstitutsiyaning ushbu qoidasi mahallaning huquqiy asoslarini yanada rivojlantirish uchun dasturulamal bo'lib xizmat qildi. Shunday qilib, 1993 yil 2 sentyabr kuni "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi Qonun qabul qilindi. Ushbu qonun ilk marta qonunchilik darajasida mahalla faoliyatini tartibga soldi, ya'ni uning huquqiy maqomini belgilab berdi. Fuqarolarning moddiy mustaqilligi va siyosiy-huquqiy ongi oshishiga sabab bo'layotgan demokratik islohotlar chuqurlashib, bozor munosabatlari rivojlanib borgani sari mahalla institutining huquqiy asoslarini takomillashtirish zarurati tug'ildi. Natijada 1999 yil 14 aprel kuni "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi qonun yangi tahrirda qabul qilindi. Unda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish huquqi bevosita mustahkamlab qo'yildi, mahalla faoliyatining asosiy tamoyillari, uning faoliyatini qo'llab-quvvatlashga davlat kafolati belgilab berildi, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari vakolatlari kengaytirildi.

2004 yil 29 aprel kuni «Fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) va uning maslahatchilari saylovi to'g'risida»gi Qonun mahalla faoliyatini demokratlashtirish yo'lidagi ulkan qadam bo'ldi. Ushbu qonunda, birinchidan, fuqarolar yig'ini organlariga saylovning demokratik tamoyillari belgilab berildi va mahalla organlariga saylov tizimi barpo

etildi, ikkinchidan, saylov jarayonining barcha bosqichlari batafsil tartibga solindi, uchinchidan, qonun darajasida mustahkam huquqiy kafolat yaratildi.

Mahalla o'z faoliyatini moliyalashtirish bo'yicha ham davlat ko'magini ola boshladi. Shunday qilib, rais, mas'ul kotib, "Mahalla posboni" jamoatchilik tuzilmasi rahbari va fuqarolar yig'inlarining diniy ma'rifat va ma'naviy-axloqiy tarbiya masalalari bo'yicha maslahatchisidan iborat to'rt nafar mas'ul shaxs ishi, shuningdek, mahallaning qo'shimcha xarajatlari davlat hokimiyatining mahalliy organlari byudjetidan moliyalashtirilmokda.

Darhaqiqat, olib borilgan islohotlar natijasida fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyat qamrovi kengaydi. Buni fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarida fuqarolar yig'ini faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'yicha komissiyalar misolidan ham ko'rish mumkin. 2013 yilda yangi tahrirda qabul qilingan "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi Qonunga ko'ra, fuqarolar yig'inlaridagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha komissiyalar ro'yxati quyidagilardir:

- yarashtirish komissiyasi;
- ma'rifat va ma'naviyat masalalari bo'yicha komissiya;
- ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha komissiya;
- xotin-qizlar bilan ishlash bo'yicha komissiya;
- voyaga yetmaganlar, yoshlar va sport masalalari bo'yicha komissiya;
- tadbirkorlik faoliyati va oilaviy biznesni rivojlantirish masalari bo'yicha komissiya;
- ekologiya va tabiatni muhofaza qilish, obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish bo'yicha komissiya;
- jamoatchilik nazorati va iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish bo'yicha komissiya.

Tegishli hududdagi muammolarning dolzarbligiga qarab, fuqarolar yig'ini tomonidan fuqarolar yig'ini faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'yicha boshqa komissiyalari ham tuzilishi mumkin. Komissiyalar turli sohalardan iborat tarkibda fuqarolar yig'ini faoliyatiga ko'maklashadi. Ular boshqa funktsiyalar bilan birga, turli tashkilotlar ustidan jamoatchilik nazoratini ham olib boradi. Xususan, mahalliy davlat hokimiyati organlari rahbarlarining fuqarolar yig'inlari faoliyati sohasiga kiruvchi masalalar yuzasidan hisobotlarini eshitish amaliyati tobora takomillashib borishi, o'z navbatida, hududlarda qonun

hujjatlarining ustuvorligini ta'minlash, aholi, ayniqsa, yoshlar huquqiy madaniyatini yuksaltirish, eng muhimi, fuqarolarning turmush farovonligini oshirish tizimini yanada takomillashtirishda alohida o'rin tutmoqda. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining 2012 yil 9 iyuldagi "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari xodimlari mehnatini rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini qo'llab-quvvatlashda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Namunali, fuqarolik jamiyatiga xos loyihalarni amalga oshirayotgan fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va boshqa nodavlat notijorat tashkilotlarini qo'llab-quvvatlash ularga zarur yordam ko'rsatish masalalari mamlakatimizda muvaffaqiyatli amalga oshirilayotgan bir qator ijtimoiy dasturlarda o'z aksini topganligini alohida qayd etishlozim.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan 2013 yil 30 sentyabrda "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo'yicha respublika kengashini tashkil etish to'g'risida", 2013 yil 7 oktyabrda "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari qabul qilindi. Ushbu qarorlar bilan sohaga oid 15 ga yaqin nizomlar tasdiqlangan bo'lib, ular mahallalarda ma'naviy muhit barqarorligini, millatlararo do'stlik va hamjihatlikni mustahkamlash, yoshlarni ona-Vatanga va milliy istiqlol g'oyasiga sadoqat ruhida tarbiyalash, aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash borasidagi ishlarning samaradorligini yanada oshirishga ko'maklashish, fuqarolar yig'inlaridagi jamoatchilik tuzilmalari faoliyatini samarali tashkil etishga qaratilganligi bilan e'tiborlidir. Shu jumladan, fuqarolar yig'ini faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'yicha 8 ta komissiyasi faoliyatiga oid tasdiqlangan namunaviy Nizomlarning amaliyotga tatbiq etilishi mahallalar ishiga keng jamoatchilikni jalb etishga katta turtki beradi.

Mahalliy hokimiyat organlari va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari bajaradigan vazifalar doirasini kengaytirish, ularga davlat vakolatlarining bir qismini bosqichma-bosqich topshirish lozim. Bunda eng muhimi, aholining kasb va ijtimoiy tarkibi manfaatlarini yanada to'laroq ifodalash va himoya qilishda nodavlat, jamoat tuzilmalarining huquq va mavqelarini oshirish darkor. "Kuchli davlatdan - kuchli fuqarolik jamiyati sari" degan siyosiy qurilish dasturining moxiyati ana shunda yaqqol namoyon bo'ladi. Aynan shunday

yondashuv fuqarolarning o'zlariga o'z hayoti va butun jamiyat hayotini boshqarishda va tashkil etishda keng ishtirok etish uchun imkoniyat yaratadi. Bu esa, fuqarolik jamiyati tamoyillariga to'la mos keladi. Davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilgan O'zbekistonda davlat va jamiyat qurilishini erkinlashtirish kontsepsiyasi nafaqat mamlakatimizdagi islohotlar uchun ilmiy-amaliy asos, balki umuman, davlatchilik taraqqiyotidagi o'ziga xos ta'limotga aylandi deyilsa, mubolag'a bo'lmaydi. Ushbu kontsepsiyaning o'zbek xalqi madaniyati va umum e'tirof etilgan demokratik qadriyatlar uyg'unligida shakllanganligi mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning muvaffaqiyatiga xizmat qilmoqda. Zero, har qanday yangilanish, hattoki liberallashtirish ham xalqning manfaatlariga xizmat qilishi lozimligi isbot talab qilmaydigan haqiqatdir.

GLOSSARIY

Fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining hududiy asosi - fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarini tuzish, birlashtirish, tugatish hamda ularning chegaralarining o'rnatish va o'zgartirish tartib-qoidalarini belgilab beruvchi huquqiy normalarning mushtarak tizimidir.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarishi -O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va Qonunlari bilan kafolatlanadigan ularning o'z manfaatlaridan, rivojlanishning tarixiy xususiyatlaridan, shuningdek milliy va ma'naviy qadriyatlardan, mahalliy urf-odatlar va an'analardan kelib chiqqan holda mahalliy ahamiyatga molik masalalarni hal qilish borasidagi mustaqil faoliyatidir.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarishning tashkiliy asosi - o'zini o'zi boshqarish huquqining instituti sifatida o'zini o'zi boshqarish organlarining tuzilishi, faoliyat tartibi, shakli va printsiplarini, faoliyat doirasini belgilab beruvchi huquqiy normalarning mushtarak tizimidir.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatining moliyaviy asosi - fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining o'z mablag'laridan, ushbu organlarga xalq deputatlari tuman va shahar kengashlari belgilangan tartibda ajratgan byudjet mablag'laridan, yuridik va jismoniy shaxslarning ixtiariy hayr-ehsonlaridan, shuningdek, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa mablag'lardan tashkil topadi.

Fuqarolik jamiyati – fuqarolarning davlat va jamiyat boshqaruvida tegishli fuqarolik institutlari orqali faol ishtirok etishi ta'minlangan ijtimoiy makondir.

Fuqarolik jamiyati institutlari – fuqarolarning davlat va jamiyat boshqaruvida ishtirok etishiga xizmat qiladigan nodavlat, notijorat tashkilotlari, jamiyat birlashmalari, oila, mahalla, ijtimoiy harakatlar va boshqa tuzilmalar majmuidir.

Fuqarolik mas’uliyati – qonun ustivorligini tan olish va har bir shaxsning ijtimoiy haetni takomillashtirish jara’ida ishtirok etish vazifasini teran his qilish. **Madaniy siyosat** – Jamiyatning ma’naviy hayotidagi nazariy va amaliy faoliyati.

Madaniyat - (Arabcha-madinalik, shaharlik, ta’lim-tarbiya ko’rganlik). Mafkura – Arabcha so’z bo’lib, jamiyatdagi muayyan, siyosiy huquqiy, aqloqiy, diniy, badiiy, falsafiy, ilmiy, qarashlar, fikrlar g’oyalar majmui.

Ma’naviy qadriyatlar – Siyosiy, huquqiy, badiiy, diniy, estetik, falsafiy, ahloqiy qadriyatlardir.

Ma’naviyat – Kishilarning falsafiy, huquqiy, ilmiy, badiiy ahloqiy, diniy tasavvurlari va tushunchalari majmui.

Ma’rifat – ta’lim-tarbiya iqtisodiy, siyosiy, falsafiy, diniy g’oyalar majmui asosida kishilarning ongini, bilimini, madaniyatini o’stirishga qaratilgan faoliyat.

Millat – kishilarning yagona tilda so’zlashishi, yaxlit hududda istiqomat qilishi, mushtarak iqtisodiy hayot kechirishi, umumiy madaniyat va ruhiyatga ega bo’lishi asosida tarixan tashkil topgan barqaror birligi.

Milliy qadriyatlar – Ayrim xalq, millatlar va elatlarning tarixiy taraqqiyoti jarayonida yaratilgan barcha moddiy va ma’naviy boyliklarning yig’indisi.

Milliy manfaat – Millatga milliy davlatga, moddiy, ma’naviy ruhiy va jismoniy foyda keltiruvchi omillar.

Urf-odat – Kishilar turmushiga singib ketgan, doim takrorlanib turadigan xatti-harakat, ko’pchilik tomonidan qabul qilingan hulq-atvor qoidolari va ko’nikmalari.

Umuminsoniy qadriyatlar – o’zining mazmuni, mohiyati keng miqyosda amal qilishi, dunyodagi ko’plab xalqlar, elatlar, millatlarning o’tmishdagi, hozirgi davrdagi va istiqboldagi taraqqiyoti bilan uzviy aloqadorlikdagi qadriyatlar.

Sharqona demokratiya – Sharq, asosan musulmon mamlakatlariga xos bo’lib, milliy bosiqlik, andisha, yoshi ulug’larga hurmat, o’zaro maslahat, qar qanday keskin masalada ham tomonlarning kelishuvlariga asoslanadigan faoliyatdir

Tinch-totuv yashash – Davlatlar o'rtasidagi munosabatlar tamoyili bo'lib, bu tamoyil munozarali masalalarni hal qilish vositasida urushdan voz kechishni nazarda tutadi.

Siyosiy madaniyatning yuqori darajasiga erishgan shaxs –Shaxsning siyosiy jarayonlar va siyosiy munosabatlarda faol ishtirok qilishi, siyosiy ishlarni chuqur mulohaza va tadbirkorlik, tashabbuskorlik asosida olib borishi, davlat siyosatiga bosiqlik bilan xolisona baho berish qobiliyatiga ega bo'lgan shaxs. **Siyosiy munosabat** - siyosatning ob'ekt va sub'ekt hamda sub'ektlar o'rtasidagi munosabatlar.

Siyosiy ong - shaxsning siyosiy voqea-hodisalarning mohiyatini anglab etish mohiyatidir.

Siyosat – Davlat, davlat hokimiyati organlari va davlat boshqarmalarining mamlakat ijtimoiy tuzumi va iqtisodiy strukturasi aks ettiruvchi faoliyati.

Fan yuzasidan keyslar to'plami, amaliy topshiriqlar, Ishlanmalar

II-mavzu	Mahalliy davlat hokimiyati va fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish institutlarining demokratizatsiyasi.
----------	---

1.1. Ta'lim berish texnologiyasining modeli

Mashg'ulot vaqti-2 soat	Talabalar soni: 20 – 40 gacha
Mashg'ulot shakli	Kirish-axborotli ma'ruza
Ma'ruza rejası	1. O'zbekistonda mahalliy davlat hokimiyatining asoslari. 2. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda demokratik tamoyillar asosidagi o'zini-o'zi boshqarish tizimining tiklanishi va rivojlanishi. 3. Fuqarolik jamiyati institutlarining yanada rivojlanishiga erishish.

O'quv mashg'ulotining maqsadi: O'zbekistonda demokratik jamiyat qurishda mahalliy xokimiyat va fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlarining o'zni. Mahalliy davlat hokimiyatining asoslari. Mamlakatimizda mahalliy o'zini-o'zi boshqarishning shakllari. Ularning fuqarolik jamiyati qurishdagi roli. Mahalla - fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish negizi sifatida.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda demokratik tamoyillar asosidagi

o'zini-o'zi boshqarish tizimining tiklanishi va rivojlanishi. Boshqaruvni nomarkazlashtirishni takomillashuvi. Birinchi Prezident Islom Karimov O'zbekistonda fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari va ularni isloh qilishning asosiy yo'nalishlari to'g'risida. Mahallaning fuqarolarni demokratik qarorlar qabul qilishda ishtirokini ta'minlash va aholini ijtimoiy himoya qilishdagi o'rni. Mahalliy davlat hokimiyati ayrim vakolatlarini o'zini-o'zi boshqarish organlariga bosqichma-bosqich o'tib borish jarayoni. Uning demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishdagi ahamiyati. Fuqarolik jamiyati institutlarining yanada rivojlanishiga erishish. «Ijtimoiy sheriklik to'g'risida»gi Qonunning qabul qilinishining ahamiyati.

pedagogik vazifalar: • Talabalarga : O'zbekistonda demokratik jamiyat qurishda mahalliy xokimiyat va fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlarining o'rni to'g'risida ma'lumotlar berish; • Mahalla - fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish negizi ekanligini tushuntirish • Yoshlarning «Ijtimoiy sheriklik to'g'risida»gi Qonunning qabul qilinishining ahamiyati xaqida fikrlarini ko'rsatib o'tish.	O'quv faoliyati natijalari: • o'quv kursining maqsadi va vazifalarini, o'tiladigan mavzularni tuzilmaviy mantiqiy chizma asosida sharhlab beradi; • O'zbekistonda demokratik jamiyat qurishda mahalliy xokimiyat va fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlarining o'rni mazmun-mohiyatini ochib beradilar; • Mustaqillik yillarida O'zbekistonda demokratik tamoyillar asosidagi o'zini-o'zi boshqarish tizimining tiklanishi va rivojlanishi demokratik jamiyat qurishning asosiy omili ekanligi haqida gapiradilar.
Ta'lim berish usullari	Ko'rgazmali ma'ruza, suhbat
Ta'lim berish shakllari	Ommaviy, jamoaviy
Ta'lim berish vositalari	O'quv qo'llanma, proektor
Ta'lim berish sharoiti	Videoproektor bilan ishlashga moslashtirilgan auditoriya
Monitoring va baholash	Og'zaki nazorat: savol-javob

Mahalliy davlat hokimiyati va fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish institutlarining demokratiyalashuvi mavzusidagi ma'ruzasining texnologik xaritasi

<i>Ish bosqichlari va vaqti</i>	<i>Faoliyat mazmuni</i>	
	<i>Ta'lim beruvchi</i>	<i>Ta'lim oluvchilar</i>
Tayyorgarlik bosqichi	1.Mavzu bo'yicha o'quv mazmunini tayyorlash. 2.Kirish ma'ruzasi uchun taqdimot slaydalarini tayyorash. 3.Talabalar o'quv faoliyatini baholash mezonlarini ishlab chiqish. 4.Mavzuni o'rganishda foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxatini ishlab chiqish.	
1. Mavzuga kirish (15 daqiqa)	1.1. Mashg'ulot rejalari ro'yxatini beradi va ularga qisqacha ta'rif beradi 1.2. Mashg'ulot mavzusi, uning maqsadi va o'quv faoliyati natijalari bilan tanishtiradi. 1.3. Talabalar o'quv faoliyatini baholash mezonlari bilan tanishtiradi (1-ilova). 1.4. Talabalar bilimlarini faollashtirish maqsadida savollar beradi.	Tinglaydilar. Tinglaydilar Talabalar berilgan savollarga javob beradilar.
2-bosqich Asosiy bosqich (65 daqiqa)	2.1. Rower Point dasturi yordamida slaydlarni namoyish qilish va izohlash bilan mavzu bo'yicha asosiy nazariy jihatlarini tushuntirib beradi 2.2.Talabalar bilimlarini faollashtirish va mustahkamlash maqsadida quyidagi savollarni beradi: 1. O'zbekistonda mahalliy davlat hokimiyatining asoslari nimalardan iborat? 2. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda demokratik tamoyillar asosidagi o'zini-o'zi boshqarish tizimining tiklanishi va	Tinglaydilar, yozadilar. Talabalar berilgan savollarga javob beradilar. Tinglaydilar, yozadilar.

	rivojlanishi mohiyatini izoxlang? 3. Fuqarolik jamiyati institutlarining yanada rivojlanishiga erishish O'zbekistonda demokratik jamiyat qurishning asosiy omili ekanligini tushuntiring?	
3. Yakuniy bosqich (10 daqiqa)	3.1. Mavzu bo'yicha talabalarda yuzaga kelgan savollarga javob beradi, yakunlovchi xulosa qiladi. 3.2. Mustaqil ishlash uchun «Mahalliy davlat hokimiyati va fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish institutlarining demokratiyalashuvi» mavzusini taqdim etadi va Insert texnikasi asosida mazkur o'quv materialini o'rganib kelish vazifasini beradi	Savollar beradilar. Vazifani yozib oladilar.

1. Keys.

O'quv predmeti: "O'zbekistonda demokratik jamiyat qurish nazariyasi va amaliyoti"

Qatnashchilar : 3-kurs talabalari

Muammoli vaziyat . Muammoli vaziyatda o'qituvchi talabalarni muammoni hal qilishga undaydi va talabalarni izlanishga, mantiqan to'g'ri xulosalar chiqarish jarayoniga chaqiradi. Vujudga kelgan muammoni hal qilish jarayonida talabalarining fikrlash qobiliyati kengayib boradi. Masalan o'qituvchi "Odam savdosiga qarshi kurashda mahallalarning o'rni"ni amaliyotdagi ahamiyatini o'rganing. Odam savdosining dunyoda keltirib chiqarayotgan muammolarni oldini olish yo'llarni aniqlang.

Keysning asosiy maqsadi:

"Odam savdosiga qarshi kurashda mahalla fuqarolar yig'ini"ning rolini asoslab berish, yoshlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashishga oid mahallalarning vakolatlarini tahlil qilish.

O'quv faoliyatidan kutiladigan natijalar:

- keys mazmuni bilan oldindan tanishib chiqib, tayyorgarlik ko'rish;
- "odam savdosi" tushunchasi mazmunini ko'rsatib berish;
- "odam savdosi qurboni" omillarini ko'rsatib berish;
- taraqqiyotdagi islohotlarning afzalliklarini yoritib berish;
- muammoli vazifalarni yechishda nazariy bilimlarini qo'llash;

• muammoni aniqlab, uni hal qilishda yechim topish.

Ushbu keysni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun oldindan talabalar quyidagi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lmoqlari zarur:

Talaba bilishi kerak:

Jamiyat, taraqqiyot, tashqi mehnat migratsiyasi, mahalla, huquq, bandlikka ko'maklashish

Talaba amalga oshirishi kerak:

- mavzuni mustaqil o'rganadi;
- muammoning mohiyatini aniqlashtiradi;
- g'oyalarni ilgari suradi;
- ma'lumotlarni tanqidiy nuqtai nazardan ko'rib chiqib, mustaqil qaror qabul qilishni o'rganadi;
- o'z nuqtai nazariga ega bo'lib, mantiqiy xulosa chiqaradi;
- o'quv ma'lumotlar bilan mustaqil ishlaydi;
- ma'lumotlarni taqqoslaydi, tahlil qiladi va umumlashtiradi;

Talaba ega bo'lmog'i kerak:

- kommunikativ ko'nikmalarga;
- taqdimot ko'nikmalariga;
- hamkorlikdagi ishlar ko'nikmalariga;
- muammoli holatlar tahlil qilish ko'nikmalariga.

Yoshlarni ish bilan ta'minlashda MFYning roli Odam savdosi jinoyatlarining oldini olishda MFY roli

"Odam savdosi" qurboniga aylanishning sabablarini asoslab bering.

Muammoni tasdiqlovchi dalillar Muammoning kelib chiqish sabablari

Muammoni bartaraf etish yo'llari

2-Keys.

Muammoli vaziyat. Hozirgi kunda yoshlarni ish bilan ta'minlash, ularning chet elga chiqib ketish holatlarini oldini olish muammolarini hal etish lozimdir. Mahalla fuqarolar yig'ini ushbu muammoni hal qilishda yoshlarga qanday yordam berishi mumkin? Shuningdek, ushbu muammoni hal qilishdagi qiyinchiliklar nimalardan iborat?

Muammoni kelib chiqish sabablari	Muammoni tasdiqlovchi dalillari	Muammoni bartaraf etish yo'llari

Vaziyatli masalalar:

Fuqaro Axmedov o'zining oilaviy tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish maqsadida kredit olish uchun hujjatlar tayyorlay boshladi. Biroq, kredit olish uchun asosiy shart – bu oilaviy tadbirkorlik sub'ektlari tomonidan kreditlar olinishida belgilangan tartibda kafilning mavjudligidir. Fuqaro Axmedovga o'zi istiqomat qilayotgan hududdagi mahalla fuqarolar yig'ini kafil bo'la oladimi? Fikringizni hayotiy misollar asosida tushuntirishga harakat qiling.

“Baxt” MFY hududida qonun hujjatlarida belgilangan sartareshxona tashkil etilgan edi. Biroq, ba'zi bir sabablarga ko'ra, mahalla fuqarolar yig'ini ushbu sartareshxonani tugatish yuzasidan qaror chiqardi. MFY vakolatiga ushbu harakatni amalga oshirish mavjudmi?

MFY kam ta'minlangan oilalarga ularning uylari va kvartiralarini ta'mirlashda, shuningdek kommunal xizmatlar haqini to'lashda yordam ko'rsatish uchun ixtiyoriylik asosida jismoniy shaxslardan mablag' yig'ishni boshladi. Shu hududda istiqomat qiluvchi fuqaro Oripova ushbu holat qonunga zid hatti-harakat deb, guzar aholisi oldiga MFY xodimlarini ta'magirlikka aybladi. Boshqa birovlar esa, ushbu holatni milliy qadriyatlar, urf-odatlar nuqtai nazaridan to'g'ri, deb baholashdi. Vaziyatni tahlil qiling.

Mazkur mavzuni o'qitishda *Blits-so'rovdan* foydalanish talabalarning bilimlarini ob'ektiv baholashda ahamiyati katta. Jumladan,

1. Mahalliy davlat hokimiyati organlari nima? (**joylardagi davlat boshqaruv idoralari**)

2. Mahalliy davlat hokimiyati organlari qanday masalalarni o'z vakolatlari doirasida hal etadilar? (**mahalliy ahamiyatga molik hamma masalalarni**)

3. O'zR Konstitutsiyasining nechanchi bobida Mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatining konstitutsiyaviy huquqiy asoslari o'z aksini topgan? (**20-bobida**)

4. 20-bob qaysi moddalarni o'z ichiga oladi? (**99—104moddalar**).

5. Mahalliy vakillik organlarining necha bo'g'inli tizimi mavjud? (**ikki**)

6. Quyi bo'g'inga qaysilar kiradi? (**tuman, shahar xalq deputatlari kengashlari**)

7. Yuqori bo'g'inga qaysilar kiradi? (**viloyatlar va Toshkent shahri xalq deputatlari kengashlari**)

8. Mahalliy davlat hokimiyati organlari qanday qismlarga bo'linadi? (**mahalliy vakillik organlari va mahalliy ijroiya organlari**)

9. Mahalliy kengash ishining asosiy tashkiliy-huquqiy shakli nima hisoblanadi? (**sessiya**)

10. Mahalliy vakillik organlarining hamma bo'g'inlari qanday yo'l bilan tashkil qilinadi? (**saylov**)

Bunday savollarni yana davom ettirish mumkin.

Mazkur mavzuni o'qitishda **“Munozara usuli”** usulidan foydalanishning ahamiyati beqiyos. Jumladan, ushbu usul yordamida talabalarga mahalliy hokimiyat organlari va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risidagi asosiy tushunchalar bo'yicha tegishli axborotlar yetkaziladi, munozara olib borish uchun mavzular (kichik mavzular) tanlanadi, tanlangan mavzular **«shturm»** qilinadi, mavzuga oid ma'lumot atroflicha o'rganiladi.

«Munozara»ni o'tkazish metodikasi:

1. Munozarani olib boruvchi – o'qituvchi boshlovchilik qiladi, mavzuni tanlaydi, ishtirokchilarni taklif etadi. Mavzu: «Fuqarolik jamiyati institutlari ichida mahallaning o'rnini nimada?»

2. Boshlovchi – o'qituvchi ishtirokchilarga «Aqliy hujum» topshirig'i qoidalarini tushuntiradi:

- «hujum» dan maqsad – muammo yechimiga oid variantlarni ko'proq taklif etish;

- O'z bilimingizni umumlashtirib, e'tiborni muammo yechimiga qaratib va fikrlar bildiring;

- Bildirilgan fikrlar umumiy fikrga zid bo'lsa ham, ularning hech biri rad etilmaydi;

- Boshqa ishtirokchilarning g'oyalarini ham qo'llab- quvvatlashga harakat qiling;

- Guruhning faoliyati sifatga qarab emas, balki miqdorga qarab yo'naltiriladi, ya'ni ilgari surilgan g'oyalar va fikrlar qancha ko'p bo'lsa, shuncha yaxshi;

- Istalgan g'oyani, fikrni mumkin qadar mukammallashtirish va yanada rivojlantirishingiz mumkin;

- Barcha g'oyalarning asosiy mavzulari (farazlari) yozib olinadi;

- Savollarga qisqacha (asoslanmagan) javoblar berishingiz mumkin.

3. O'qituvchi – boshlovchi tomonidan tayinlangan kotib – talaba aytilgan barcha g'oya fikrlarni yozib boradi. Shundan keyin belgilangan vaqt (20 min) tugashi bilan munozara boshlanadi. Unda so'zga chiquvchilar oldindan aniqlab qo'yiladi. Munozara jarayonida barcha ishtirokchilar qatnashadi, ularga o'z fikrlarini ifodalashga imkon beriladi. O'rnatilgan qoidaga hamma rioya qilishi lozim, agar biror ishtirokchi tomonidan munozarani o'tkazish qoidalari buzilsa, boshlovchi uni xolislik bilan hal etadi. Shu tariqa yangi g'oyalar paydo bo'lguncha birinchi bosqich davom etadi.

4. O'qituvchi – boshlovchi talabalarning tanqidiy tafakkuri «charxlanishi» uchun qisqacha (3 min) tanaffus e'lon qiladi.

5. Tanaffusdan keyin ikkinchi bosqich boshlanadi. Talabalar – ishtirokchilar guruhlariga bo'linadi (talabalar soniga qarab 3-5 ta guruh). Birinchi bosqichda bildirilgan g'oyalar mustahkamlanadi. G'oyalar guruhlar bo'yicha birlashtirilib, ular tahlil qilinadi (25 min). Mahallalarning fuqarolik jamiyati institutlari ichidagi o'rnini to'g'risidagi muammoning yechimiga oid bo'lgan fikrlargina ajratib olinadi. Munozara yakunlanadi.

«Kichik guruhlarda ishlash» usuli.

Kichik guruxlarda ishlash talabaning faolligini oshiradi, har biri uchun munozarada qatnashish huquqini beradi, bir-biridan o'rganish imkoni tug'iladi, boshqalar fikrini qadrlashga o'rgatadi. Quyidagi ketma-ketlikda amalga oshiriladi:

- ☐ Faoliyatni tanlash
- ☐ Zaruriy asos yaratish
- ☐ Guruhni shakllantirish
- ☐ Aniq yo'l-yo'riqlar ko'rsatish
- ☐ Qo'llab-quvvatlash va yo'naltirish
- ☐ Muhokama qilish va baholash

Kichik guruhlarda faoliyat ko'rsatish uchun tavsiya etiladigan topshiriqlar.

1. Fuqarolik jamiyatining instituti sifatida fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari qanday funktsiyalarni bajaradi?
2. Mahalliy hokimiyat va fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining o'zaro munosabatlari qanday yo'nalishlarda amalga oshiriladi?
3. Mamlakatimizda demokratik silohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kontseptsiyasida fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarini rivojlantirishga oid qanday vazifalar belgilangan?
4. "Kuchli davlatdan – kuchli fuqarolik jamiyati sari" kontseptsiyasida fuqarolar o'zini o'zi boshqarishiga oid qanday vazifalar belgilangan?
5. Mahalliy davlat hokimiyati organlariga nimalar kiradi?
6. Mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyati nimalarga qaratilgan?
7. Mahalliy hokimiyat organlari vakolatlarini sanab bering.
8. 2017-2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirish Harakatlar strategiyasi necha ustuvor yo'nalishdan iborat?

Kartochkalar

1-гuruhga beriladigan savollar tizimi:

*Ўзбекистонда демократик жамият қуришда
маҳаллий давлат ҳокимияти ва фуқароларнинг
ўзини ўзи бошқариш органларининг ўрни нимада?*

Карточка № 2

2-гuruhga beriladigan savollar tizimi:

*Мамлакатимизда маҳаллий ўзини-
ўзи бошқаришнинг шакллари
қайсилар?*

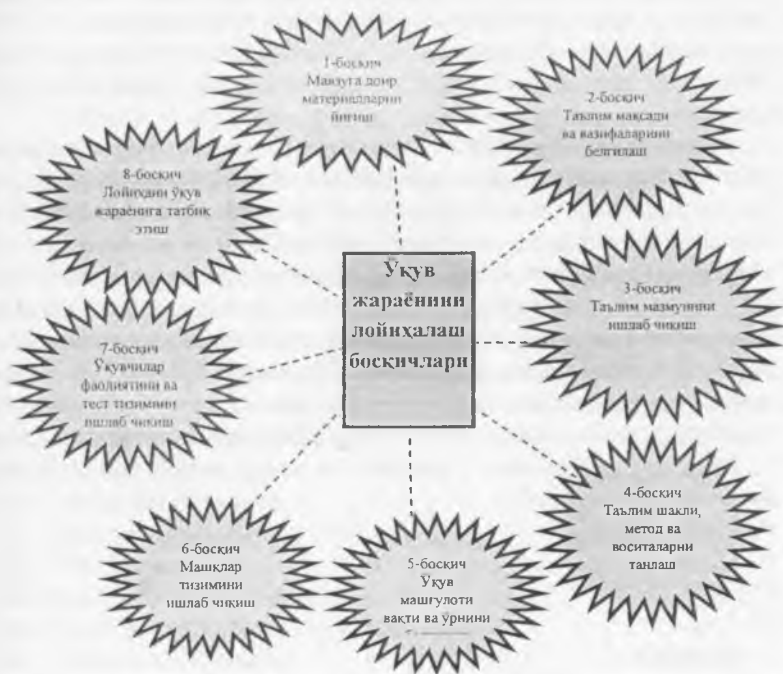
Карточка № 3

3-гuruhga beriladigan savollar tizimi:

*Ўзбекистонни янада ривожлантиришнинг
2017-2021 йилларга Ҳаракатлар
стратегиясида маҳалла институтини
ривожлантиришга оид қандай вазифалар
белгиланган?*

О'quv jarayonini loyihalash bosqichlari

Har bir pedagog ma'ruza va amaliy mashg'ulot darslarining samaradorligini ta'minlashida o'quv jarayonini loyihalashtirib olishi maqsadga muvofiq. Loyihalashtirish natijasida ko'zlangan natijadan ham yuqori natijaga erishish ehtimoli yuqori. Quyida loyihalashtirish bosqichlarini taklif qilamiz:

TEST SAVOLLARI:

1. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish-...

A. Fuqarolarning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari bilan kafolatlanadigan ularning o'z manfaatlaridan rivojlanishning tarixiy xususiyatlaridan, shuningdek milliy va ma'naviy qadriyatlardan, mahalliy urf-odatlarlar va an'analardan kelib chiqqan holda, mahalliy ahamiyatga molik masalalarni hal qilish borasidagi mustaqil faoliyatidir.

B. Fuqarolarning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari bilan kafolatlanadigan ularning o'z manfaatlaridan, rivojlanishning tarixiy xususiyatlaridan, shuningdek rivojlangan xorijiy mamlakatlarning urf-odatlarlar va an'alaridan kelib chiqqan holda, jahonning ahamiyatga molik masalalarini hal qilish borasidagi faoliyatidir.

C. Fuqarolarning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari bilan kafolatlanadigan ularning davlat manfaatlaridan, rivojlanishning tarixiy xususiyatlaridan, shuningdek milliy va ma'naviy qadriyatlardan, mahalliy urf-odatlarlar va an'analardan kelib chiqqan holda, mahalliy ahamiyatga molik masalalarni hal qilish borasidagi davlat boshqaruvidir.

D. Fuqarolarning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari bilan kafolatlanadigan ularning davlat manfaatlaridan rivojlanishning tarixiy xususiyatlaridan, shuningdek milliy va ma'naviy qadriyatlardan, mahalliy urf-odatlarlar va an'analardan kelib chiqqan holda, mahalliy ahamiyatga molik masalalarni hal qilish borasidagi mustaqil faoliyatidir.

2. Fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) va uning maslahatchilari qancha muddatga saylanadilar?

A. 1 yil;

B. 2,5 yil;

C. 5 yil;

D. 7 yil.

3. Mahalla-bu...

A. Davlat boshqaruvining quyi bo'g'ini hisoblanadi;

B. Fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organi hisoblanadi;

C. Fuqarolar o'zini o'zi boshqarishining hududiy birligidir.

D. Fuqarolar yig'ini hisoblanadi.

4. ...-fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organi hisoblanadi

A. Mahalla;

B. Fuqarolar yig'ini;

C. Fuqarolar yig'ini Kengashi;

D. Fuqarolar yig'ini taftish komissiyasi.

5. Fuqarolar yig'inida kimlar qatnashadilar?

A. Shaharcha, qishloq va ovul, shuningdek shahar shaharcha, qishloq va ovuldagi mahalla hududida yashayotgan, voyaga yetgan shaxslar qatnashadilar;

B. Shaharcha, qishloq va ovul, shuningdek shahar shaharcha, qishloq va ovuldagi mahalla hududida doimiy yashayotgan qatnashadilar;

C. Shaharcha, qishloq va ovul, shuningdek shahar shaharcha, qishloq va ovulda doimiy yashayotgan, voyaga yetgan shaxslar qatnashadilar;
D. Shaharcha, qishloq va ovul, shuningdek shahar shaharcha, qishloq va ovuldagi mahalla hududida doimiy yashayotgan, voyaga yetgan shaxslar qatnashadilar;

6. Fuqarolar yig'ini to'g'risidagi namunaviy Nizom kim tomonidan tasdiqlanadi?

A. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis palatalari;

B. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti;

C. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi;

D. Mahalliy davlat hokimiyati

7. Shaharcha, qishloq, ovul fuqarolar yig'ini va shahardagi mahalla fuqarolar yig'ini fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) va uning maslahatchilarini, fuqarolar yig'ini faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'yicha komissiyalarining raislarini va a'zolarini hisobotlarini qancha muddat oralig'ida eshitadi?

A. Yilning har oyida;

B. Yilning har choragida;

C. Yilning har olti oyida;

D. Yilda bir marotaba;

8. Fuqarolar yig'inini kim chaqiradi?

A. Fuqarolar yig'ini komissiyalari raislari;

B. Tuman(shahar) hokimi;

C. Fuqarolar yig'inining kengashi;

D. Fuqarolar yig'ini raisi maslahatchisi.

9. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatining asosiy printsiplarini ko'rsating.

A. Demokratizm, oshkoralik, ijtimoiy adolat, insonparvarlik, mahalliy ahamiyatga molik masalalarni yechishda mustaqillik, jamoatchilik asosidagi o'zaro yordam.

B. Demokratizm, oshkoralik, ijtimoiy himoya, insonparvarlik, mahalliy ahamiyatga molik masalalarni yechishda mustaqillik, jamoatchilik asosidagi o'zaro yordam.

C. Demokratizm, oshkoralik, ijtimoiy himoya, chegaralar daxlsizligi, mahalliy ahamiyatga molik masalalarni yechishda mustaqillik, jamoatchilik asosidagi o'zaro yordam.

D. Demokratizm, oshkoralik, ijtimoiy adolat, insonparvarlik, mahalliy ahamiyatga molik masalalarni yechishda o'zidan yuqori pag'onadagi organlariga bo'ysunish, jamoatchilik asosidagi o'zaro yordam,

10. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining «Respublika «Mahalla» jamg'armasini tuzish to'g'risida»gi farmoni qachon e'lon qilingan?

- A. 1992 yil 12 sentyabr
- B. 1993 yil 2 sentyabr
- C. 1998 yil 23 fevral
- D. 1999 yil 19 aprel

11. Nima uchun mahalla va o'zini o'zi boshqaruv organlarini yuridik huquqqa ega, deb hisoblaymiz?

A. Mahalla va o'zini o'zi boshqaruv organlarining yuridik maqomi Konstitutsiyamizning 105 moddasida mustahkamlangan.

B. Yuridik shaxs sifatida o'z mol-mulkiga, moliyaviy byudjetiga, bankdagi hisob-kitob rakamiga ega.

S. O'z hududida ishlab chikarishni tashkil etishi, kichik korxonalarga egalik qilishi, ishlab chiqargan mahsulotini bepul aholiga tarqatishi mumkin.

D. Ishsiz fuqarolarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashishi mumkin.

12. "Kuchli davlatdan-kuchli fuqarolik jamiyati sari" kontseptsiyasi nimani anglatadi?

A. Hamma javoblar to'g'ri

B. Fuqarolik jamiyati institutlarining butun tizimini rivojlantirish

S. Fuqarolik jamiyati institutlari boshqaruv jarayoniga uyg'un ravishda integratsiyalashuvini

D. Fuqarolarning siyosiy faollashuvini

13. Fuqarolik jamiyati institutlari ko'rsatilmagan qatorni aniqlang.

A. Davlat muassasalari

B. Jamoatchilik markazlari

S. Jamoat fondi

D. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari

14. Fuqarolik jamiyati institutlarining majmuini yana qanday nomlash mumkin?

A. "uchinchi sektor"

B. "birinchi sektor"

S. "ikkinchi sektor"

D. "to'rtinchi sektor"

15. Mahalla va o'zini o'zi boshqaruv organlari faoliyatida fuqarolar siyosiy faolligini oshirish masalalari qanday namoyon bo'lmoqda?

A. Saylangan deputatlarning vaqti vaqti bilan fuqarolar oldida hisobot berishlari.

B.Oliy Majlis Qonunchilik palatasiga saylovlar o'tkazilayotgan paytda mahallalarda tashabbuskor guruhlarining tashkil etish huquqi berilganligi
S.Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Mahalliy Kengashlar saylovi nomzodlari bilan fuqarolarning bevosita uchrashuvlari

D.Umumxalq referendumlariga tayyorgarlikda fuqarolarning bevosita ishtiroki

16. Mahalla va o'zini o'zi boshqaruv organlari faoliyatida fuqarolik ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish masalalarini nimalarda ko'ryapmiz?

A.Barcha javoblar to'g'ri

B.O'z hududlarida ekologik muammolarni yechish va aholi moddiy axvolini yaxshilandi.

S.Fuqarolarni hashar yo'li bilan ko'kalamzorlashtirish, ariq va ko'chalarni tozalash ishlariga jalb etishda

D.Fuqarolar orasida atrof-muhitni asrash yuzasidan tushuntirish ishlarini olib borishda

17. Fuqarolar yig'ini vakolatlariga nimalar kiradi?

A.To'g'ri javoblar yo'q

B.Shaharni obodonlashtirish

S.Savdo korxonalari ish ustidan nazorat

D.Shahar hokimi ish ustidan nazorat

18.Mahalla va o'zini o'zi boshqaruv organlari o'z vakolatlari doirasida qanday ijtimoiy muammolarni hal etadilar?

A.Hamma javoblar to'g'ri

B.Qariyalar, urush va mehnat faxriylari, baynalminal-jangchilarga, moddiy yordam ko'rsatadi.

S.Kam ta'minlangan va ko'p bolali oilalar manfaatlarini himoya qiladi

D.Fuqarolarning ma'naviy yuksalishi va amaliy tashabbuslarini namoyon etishlariga sharoit yaratib beradi

Fan mavzusi yuzasidan taqdimotlar

«Mahalla» atamasi arabcha so'z bo'lib, o'rin joy degan ma'nolarni anglatadi. U turli mintaqalarda mholot(joy), guzar, jamoa, elat nomlarida atalib kelingan. Adabio'rlarda mahallarda ko'p ming yillik tarihgaga ega ekanligi haqida ma'lumotlar uchraydi. Masalan Narshaxiy o'zining "Buhoro tarihi" asarida Buxoroda bundan 1100 yil ilgari bir qancha mahallar bo'lganli

Mahalla boshqaruv funksiyasining holatlari

Jamiyatdagi guruh
yo'ki individlarga
erkinlik yaratishda
muhim omillar

Har bir guruh
yo'ki individlar
uchun o'zaro
tenglikni
kafolatlaydi

Ijtimoiy institutlar va
tashkilotlarga nisbatan
mahallada amaliy ish
namunasi ishlab
shiqariladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Rahbariy adabiyotlar.

1. Karimov I.A. Bizning bosh maqsadimiz-jamiatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir. T.: O'zbekiston, 2005.
2. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlik ta'hdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. –T.: O'zbekiston, 1997.
3. Karimov I.A. Jamiyatimizni erkinlashtirish, islohotlarni chuqurlashtirish, ma'naviyatimizni yuksaltirish va xalqimizning hayot darajasini oshirish – barcha ishlarimizning mezonlari va maqsadidir. 15 jild.- T.: "O'zbekiston" 2007.
4. Karimov I.A. O'zbekiston erishgan yutuqlar va mas'uliyatlar – biz tanlagan islohotlar yo'lining tasdiqlanishi. 22 – jild – T.: "O'zbekiston" . 2014.
5. 2017-2021 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston taraqqiyotining Harakatlar strategiyasi.

II. Me'yoriy- huquqiy xujjatlar.

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. -T., 2019.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997 yil. 9-son, 225-modda.
3. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997 yil. 11-12-son, 295-modda.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012 yil 28 dekabrda "Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim xamda oliy malakali ilmiy va ilmiy pedagogik kadrlarni attestatsiyadan o'tkazish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi № 365 sonli Qarori.
5. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2009 yil 11 iyundagi 204-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimlari nazorat qilish va baholashning reyting tizimi to'g'risida"gi Nizom. Ushbu Nizomga O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2010 yil 25 avgustda 333-son va 2013 yil 13 dekabrda 470-sonli buyrug'lari bilan o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilgan hamda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 1981-2 - son bilan davlat ro'yxatidan qayta o'tkazilgan. (O'R QHT, 2013 y., 50-son, 659-modda).
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 20 avgustda "Oliy ta'lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi № 242-sonli Qarori.

7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 20 aprelda 2017 yilda "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909 Qarori

III. Maxsus adabiyotlar.

- 1.O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 5-jild -T.: Davlat ilmiy nashriyoti, 2003
- 2.O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 8-jild -T.: Davlat ilmiy nashriyoti, 2004.
- 3.O'zbekiston yuridik ensiklopediyasi.-T.: "Adolat" 2010.
- 4.Jalilov Sh. Davlat hokimiyati mahalliy organlari islohoti: tajriba va muammolar.-T.,1994.; O'sha muallif. Mahalla yangilanish davrida. - T., 1994.; O'sha muallif. Mahalla: o'zini o'zi boshqarishning huquqiy kafolati. - T., 1999.; O'sha muallif. Kuchli davlatdan - kuchli jamiyat sari: tajriba, tahlil, amaliyot. - T., 2001.
- 5.Islomov Z. Ob o'estvo, gosudarstvo, pravo. Tendentsii i perespektiv q razvitiya. - T.: Adolat, 1997.
- 6.Saidov A.X. Mahalla va o'zini o'zi boshqarish organlari: erkinlashtirish va zamonaviylashtirish // Demokratlashtirish va inson huquqlari. - T., 2000. №1.
- 7.Komilov K. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi asosida fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risidagi qonunni takomillashtirish zarurligi to'g'risidagi fikr va mulohazalar // O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi asosida fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida. - T., 1997.
- 8.Suvonqulov M. O'zbekiston Respublikasida fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatining nazariy - huquqiy masalalari: yurid. fanlari nomzodi ... dis. avtoref. - T., 2002.
- 9.Sultonov S. O'zbekiston Respublikasi davlat vakillik organlari va fuqarolarning o'zini - o'zi boshqarish asoslarini o'rganuvchilarga uslubiy qo'llanma. - T.: Cho'lpon, 1996.
- 10.To'laganov A. Davlat hokimiyatining vakillik va o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini tashkil etish. Darslik. - T.: TDYuI, 2002.
- 11.Xalilov E. Deyatel'nost' Oliy Majlisa po pov qsheniyu roli organov samoupravleniya grazhdan v stroitel'stve pravovogo grazhdanskogo ob o'estva //Obshchestvennye nauki v Uzbekistane. 1999. №1-2.
- 12.Malikova G.R. Mahalliy davlat hokimiyati organlarining ayrim vazifa va vakolatlarini fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga o'tkazish (huquqiy, tashkiliy masalalar) .Yu.f.n.....diss. avtoref. T. 2004.

13. Ismailova G.S. O'zbekiston Respublikasida fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatining tashkiliy - huquqiy muammolari. Yurid.fan nomzodi... diss. -T., 2005.
14. Reyмова Z.A. Qoraqalpog'iston Respublikasida fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining huquqiy maqomi. Yu.f.n. diss.T., 2004.
15. Umarova G.B. O'zbekistonda o'zini o'zi boshqarish organlarining shakllanishi va takomillashtirish tarixi. Tarix fan. nomzodi... diss. T., 2003.
16. Shamsudinov R.T., A.A. Ishoqov Andijon tarixidan lavhalar.- T.: Sharq, - T.: Sharq, 2013.
17. Jumaev R. Davlat va jamiyat: Demokratlashtirish yo'lida.- T.: Sharq, 1998.
18. Qirg'izboev M. O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlarining shakllanishi va rivojlanishi. Siyosiy fan. dokt. Ilmiy darajasini olish uchun diss.-T., 2007.
19. Qirg'izboev M. Fuqarolik jamiyati: genezisi, shakllanishi va rivojlanishi. - T.: O'zbekiston, 2010.
20. K.A.Yunusov mas'ul muharrirligida. O'zbekistonda fuqarolik jamiyatini barpo etishda nodavlat va jamoat birlashmalarining roli. -A.: Andijon DU 2009.
21. T.Ortiqov, K.A.Yunusov, M.Yunusova, V.Qo'chqarov. O'zbekistondagi nodavlat va jamoat birlashmalari faoliyatining nazariy asoslari. -Andijon, 2008.
22. Xolbekov A. O'zbekistonda jamiyatning demokratlashuvi jarayonida ijtimoiy adolatni amalga oshirish muammolari (siyosiy-sotsiologik tahlil).Sots.fan.dokt.ilmiy darajasini olish uchun diss.-T., 2001.
23. Qorieva M. Mustaqillik-erkin va farovon hayot. -T.: Yangi asr avlodi. 2013.
24. Leonid Levitin. O'zbekiston tarixiy burilish palasida. Prezident Islom Karimov tarafdorlarining tanqidiy mulohazalari. T.: "O'zbekiston" 2001.
25. Abu Nasir Forobi. Fozil odamlar shahri. 2-nashri -T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmi nashriyoti" 2012..
26. Inson manfaati, huquq va erkinliklarini ta'minlash, hayotimizning yanada erkin va obod bo'lishiga erishish - bizning bosh maqsadimizdir. Prezident Islom Karimovning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 20 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasini o'rganish bo'yicha. O'quv qo'llanma.-T.: "O'qituvchi" - 2013.

27. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat – T., 2006;
28. Ochilov M. «Yangi pedagogik texnologiyalar» / qo'llanma. - qarshi: Nasaf, 2000.
29. Farberman B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar - T., 2001.
30. Bepalyko V.P. «Pedagogika i progressivnye texnologii» - M. 1995.
31. Yo'ldoshev J.G', Usmonova S.A. Pedagogik texnologiyalar asoslari - T., 2004
32. Tolipov O'.K., Usmonboeva M.. Pedagogik texnologiyalarning tarkibiy asoslari - T., 2006
33. O'tamurodov A. va boshqalar. Fuqarolik jamiyati fanidan tushuncha va atamalar lug'ati. – T.: Turon-Zamin, 2017. 19,5 b.t.
34. Xasanov R., O'tamurodov A. Fuqarolik jamiyati: nazariya va amaliyot. Uslubiy qo'llanma. – T.: 2016. 14 b.t.

IV. Chet el adabiyatlari:

1. Arato A. 1981. Civil Society Against the State: Poland, 1980-81 – Telos,
2. B. Desker and M. N. M. Osman. S Rajaratnam on Singapore: from ideas to reality.— Singapore: World Scientific Publishing, 2006.
3. Baker G. 2002. Civil Society and Democratic Theory: Alternative Voices.
4. Habermas J. Theorie des Kommunikative Handeln. Frankfurt/Main, 1981.
5. Helmut K. Anheier, Stefan Toepler, International Encyclopedia of Civil Society, Springer-Verlag New York Inc., New York 2010.
6. O'Connell, Brian. Civil Society: The Underpinnings of American Democracy. Medford, Mass: Tufts University Press, 1999.
7. Schmitter Ph. Civil society East and West// Consolidation the Third Wave Democracies: Themes and Perspectives/ Ed. by L. Diamond et al. Baltimore and London: The Johns Hopkins U.P., - 1997. – P.239-262.

Elektron manbalar:

1. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi hukumati portali.
2. www.gazeta.uz – Axborot sayti
3. www.ziynet.uz - sayti
4. www.mahalla.uz - sayti
5. www.lex.uz - sayti
6. www.kitob.uz - sayti

MUNDARIJA

Kirish	3
Mavzu matni.....	6
Fan yuzasidan keyslar to'plami, amaliy topshiriqlar.....	17
Fan mavzusi yuzasidan taqdimotlar.....	32
Foydalanilgan adabiyotlar.....	34